

3. Ashley A Scott-Van Zeeland, Mirella Dapretto, Dara, Ghahremani, Russell A Poldrack, Susan Y Bookheimer. Reward processing in autism <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20437601/>
4. Avis R. Brennan and Amy F.T. Arnsten. Neuronal Mechanisms Underlying Attention Deficit Hyperactivity Disorder <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2863119/>
5. Cynthia Mills Schumann, Cynthia Carter Barnes, Catherine Lord, Eric Courchesne. Amygdala enlargement in toddlers with autism related to severity of social and communication impairments. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19726029/>
6. E. Courchesne, Hypoplasia of Cerebellar Vermal Lobules VI and VII in Autism <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJM1988052631821023>.
7. E. Courchesne. Hypoplasia of Cerebellar Vermal Lobules VI and VII in Autism <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3677555/>
8. Eric Hollander. Striatal volume on magnetic resonance imaging and repetitive behaviors in autism <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15939406/>
9. Hermann Ackermann, Klaus Mathiak, Axel Riecker. The contribution of the cerebellum to speech production and speech perception: clinical and functional imaging data <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17786816/>
10. Hermann Ackermann. The contribution of the cerebellum to speech production and speech perception: clinical and functional imaging data <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17786816/>
11. Irene Dupong. Hyper-connectivity of the striatum related to restricted and repetitive behaviors' severity in children with ASD <https://www.biorxiv.org/content/10.1101/2020.02.21.957993v1.full>
12. John D. Lewis; Network efficiency in autism spectrum disorder and its relation to brain overgrowth <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3857605/>
13. Marieke Langen, Changes in the development of striatum are involved in repetitive behavior in autism; <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24090791/>
14. Neil D Woodward, Monica Giraldo-Chica, Baxter Rogers, Carissa J Cascio, An analysis of the Autism Brain Imaging Data Exchange; <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28584881/>
15. Neil Gordon. The cerebellum and cognition <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17400009/>
16. P. Michael Conn. Conn's translational neuroscience, Amsterdam : Elsevier Academic Press, 2017
17. S. Hossein Fatemi .Pathological Role of the Cerebellum in Autism. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3677555/>
18. Tetsuya Iidaka, Tomohiro Kogata, Yoko Mano and Hidetsugu Komeda. Thalamocortical Hyperconnectivity and Amygdala-Cortical Hypoconnectivity in Male Patients With Autism Spectrum Disorder; <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2019.00252/full>

УДК 929:37. 011. 3 – 056. 29.

Ханзерук Лілія,

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психокорекційної педагогіки ФСЮ НПУ імені М. П. Драгоманова.

м. Київ, Україна

СПАДЩИНА М. В. РОЖДСТВЕНСЬКОЇ У РЕТРОСПЕКТИВІ РОЗВИТКУ В УКРАЇНА ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО- РУХОВОГО АПАРАТУ

Досвід України в наданні допомоги дітям з порушеннями опорно-рухового апарату належить достатньо молодій науково-практичній галузі, яка почала складатись у середині ХХ сторіччя та протягом часу свого історичного формування розвивалась як комплексна клініко-психолого-педагогічна наука.

Зусиллями цілої плеяди зарубіжних та вітчизняних учених розроблялась теорія і практика реабілітації, виховання, навчання і розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату в закладах різних типів та родині (Bobath В., Bobath К., Рето А., Абрамович-Лехтман Р., Войта В., Данілавічуте Е., Ейдинова М., Єфіменко М., Заплатинська А., Іпполітова М., Калижнюк Е., Кириченко Є., Козьявкін В., Мاستюкова О., Мога М., Постовойтов Є., Раменська О., Родненко М., Романенко О., Рождественська М., Руденко Л., Семенова К., Чеботарьова О., Шевцов А. та багато інших).

Результатами цих зусиль сьогодні стало подолання, довгий час властивого лікарській практиці, скептичного ставлення до дітей зі складними порушеннями опорно-рухового апарату та позиціонування думки, що «безнадійних дітей немає»; полімодальний принцип реабілітації; особистісно орієнтований, інтегрований, компетентнісний, інклюзивний підходи до розвитку, виховання і навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату; партнерство в корекційно-розвивальній роботі.

На теренах нашої країни перетворення допомоги дітям з порушеннями опорно-рухового апарату із констатувальної у дійову, відновлювальну, стало можливим завдяки зусиллям дитячих неврологів. Починаючи з другої половини 60-х років активно досліджувались питання диференційної діагностики і лікування різних форм дитячих церебральних паралічів, почали організовуватись спеціальні центри з відновлювальної терапії, відкривались перші спеціальні дошкільні заклади, школи та санаторії для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Щодо ситуації в освіті, то вона довгий час виглядала як парадокс: одна з найбільш залежних від якості освіти категорія дітей не отримувала належної уваги у спеціальній педагогіці. У цьому можна пересвідчитись, зокрема, звернувшись до аналізу стану та перспектив наукових досліджень в галузі дефектології, зроблених у кінці 70-х років ХХ століття І. Єременком [1].

Як невід'ємна складова спеціальної педагогіки, система медичних знань сприяє її фундаменталізації. За теоріями і концепціями, імплементаваними у практику, завжди стоять імена їх творців. У історію вітчизняної спеціальної освіти назавжди вписані імена видатних лікарів-педагогів: Е. Сегена, М. Монтессорі, В. Бехтерева, В. Кащенко, Г. Сухарєвої, М. Певзнер, І. Сікорського, А. Селецького, О. Теплицької, М. Рождественської та багатьох інших.

Вагомим здобутком М. В. Рождественської у розвитку клінічних аспектів спеціальної педагогіки стало вивчення дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Розпочавши у 1969 році викладацьку діяльність на кафедрі олігофренопедагогіки та психопатології дефектологічного факультету КДПІ імені О. М. Горького, досвідчений лікар-практик, кандидат медичних наук М. В. Рождественська вперше відкривала студентам основи психопатології, невропатології, неврологічні основи логопедії, клінічні особливості затримки психічного розвитку, розумової відсталості, дитячих церебральних паралічів тощо.

Досягненням у розвитку теорії і практики дитячої неврології та спеціальної психології у 1974 році стала розробка класифікації дитячих церебральних паралічів (Семенова К. О.). Було з'ясовано, що інтелектуальне недорозвинення не корелює з тяжкістю рухових порушень, а клініко-психологічна картина інтелектуального розвитку дітей цієї категорії має атиповий характер, що вимагало врахування у практиці навчання і виховання дітей. Оскільки до середини 70-х років інтенсивно розроблялись клінічні та лікувально-корекційні аспекти допомоги дітям з порушеннями рухової сфери, дидактичні та методичні проблеми вирішувались, головним чином, силами педагогічних колективів спеціальних шкіл, з опорою на матеріали загальноосвітньої школи. У процесі клініко-психологічного вивчення дітей цієї категорії, яке виявило значну своєрідність у структурі їх пізнавальної діяльності, було також з'ясовано

поєднання порушень рухової сфери з іншими відхиленнями у розвитку, що вимагало більш глибокої розробки корекційно-педагогічного аспекту проблеми.

Вагомою альтернативою за таких умов слугували методичні рекомендації, підготовлені М. В. Рождественською для працівників спеціальних навчальних закладів як результат узагальнення її різнобічної практичної і наукової діяльності. Йдеться, зокрема, про методичні рекомендації до вивчення особливостей інтелектуальних порушень у дітей. Специфіку інтелектуального порушення у дітей з церебральними паралічами дослідниця пояснювала атиповістю, клінічним поєднанням загального недорозвинення психічної діяльності з локальною симптоматикою. Автор наголошувала, що у складній структурі інтелектуальних порушень необхідно розрізнити первинне недорозвинення інтелекту, що виникає внаслідок органічного ураження мозку, і вторинну індивідуальну недостатність, зумовлену специфікою захворювання. Це дозволяло диференціювати основні клінічні варіанти затримки психічного розвитку у дітей з церебральними паралічами: первинна, що пов'язана з безпосереднім ураженням відповідних мозкових структур; вторинна, зумовлена вираженими рухальними порушеннями та умовами мікросередовища; змішана, з ознаками первинної і вторинної інтелектуальної недостатності [3; 7; 8].

Дослідниця підкреслювала, що для виділення окремих клінічних варіантів інтелектуального порушення у дітей з церебральними паралічами, необхідний ретельний аналіз психопатологічної картини хвороби з урахуванням результатів психолого-педагогічного обстеження, а також детальне визначення соматичного, неврологічного стану мовлення, органів чуття. Виявлення найбільш збережених інтелектуальних функцій у таких дітей сприяє визначенню перспектив навчання, виробленню шляхів і методів корекції інтелектуальних порушень.

Позиціонуючи динамічний підхід до перебігу дитячих церебральних паралічів, М. В. Рождественська наголошувала, що лише правильна організація педагогічної корекції порушених функцій і медична реабілітація уможливають використання наростаючої функціональної активності мозку хворої дитини. За умов своєчасно розпочатого і правильно організованого виховання та навчання спостерігається позитивна динаміка і прогноз клінічних проявів порушення психічного розвитку [3; 7; 8].

Надто важливим для сучасної інтеграційної ситуації в освіті, слід вважати позицію дослідниці, згідно з якою вторинна інтелектуальна недостатність, за відповідних умов, може бути подолана і дитина надалі може навчатись за програмою загальноосвітньої школи. З віком дитини, дозріванням вищих відділів центральної нервової системи, відзначається покращення інтелектуальної діяльності, розширення кола уявлень та інтересів, поступово вдосконалюється мислення дітей цієї категорії.

Вчена констатувала, що недостатньо правильно організоване з дошкільного віку навчання і виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату призводить до вираженої педагогічної занедбаності, негативно позначається на рівні освіти й соціальній адаптації. У випадках інтелектуальної недостатності з вираженою клінічною симптоматикою, подальший психічний розвиток і компенсація стану залежать від багатьох чинників: тяжкості інтелектуального недорозвинення, вираженості локальних симптомів (агнозії, апраксії, порушень мовлення, церебральної астенії, епілептичних нападів тощо) [3; 7; 8].

На часі не знижується науковий інтерес до результатів дослідження М. В. Рождественською особливостей емоційної сфери дітей з порушеннями опорно-рухового апарату: їх схильності до невротичних і неврозоподібних розладів, у першу чергу до страхів (висоти, зачинених дверей, темноти, нової обстановки тощо), підвищеної лякливості у випадках неочікуваних подразників тощо. У 1980 році з-під пера дослідниці виходить стаття, яка

висвітлює результати клінічних спостережень патологічного формування особистості у дітей і підлітків з церебральним паралічем [6].

Підкреслюючи відсутність чіткої класифікації особистісних порушень, недостатність вивчення механізмів виникнення патологічного формування особистості, їх клінічних форм та динаміки, М. В. Рождественська представила результати власних клінічних спостережень і дослідження особливостей патологічного формування особистості дітей та підлітків з церебральним паралічем. Зокрема, було визначено чинники, які зумовлюють складний механізм виникнення патологічного розвитку особистості у таких дітей та підлітків, а саме: органічну недостатність центральної нервової системи і своєрідну структуру інтелектуального порушення, на основі якого формується патологічний розвиток; рухову неспроможність, що вимагає постійної допомоги; своєрідну психологічну атмосферу навколо хворої дитини; психогенні чинники, серед яких – ступінь усвідомлення власної неповносправності та реакцію особистості на порушення; біологічні зрушення в період вікових криз.

Досліджені М. В. Рождественською клініко-психологічні особливості дітей з порушеннями опорно-рухового апарату посідають домірне місце у вітчизняній науці та практиці. Висвітлюючи сучасні досягнення допомоги дітям цієї категорії, провідний український фахівець В. Козявкін справедливо зазначає, що «не можна жити минулим, і завтрашнім не варто – треба жити вже сьогодні. Звичайно, потрібно аналізувати зроблене, планувати майбутнє, але бути тут і зараз!» [2]. Тому сьогодні, в 10-літній ювілей кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології, ми віддаємо данину шани та вдячності людині, яка залишила нам у спадок результати своєї праці. Звертаючись до них сьогодні, пригадується відповідь М. В. Рождественської на запитання короткого інтерв'ю, взятого у вченої за життя: «Ваша головна риса?» «Манія досконалості. Любов до праці..». Потракуємо ці слова як побажання нам на наступне десятиліття розвитку допомоги дітям з порушеннями опорно-рухового апарату. І не тільки.

Список використаних джерел:

1. Еременко И. Г. (1977) Состояние и перспектива научных исследований в области дефектологии в Украинской ССР. *Журнал «Дефектология»*. №5. (С. 12-19).
2. Козявкін В. І. (2018) ДЦП - не вирок. Режим доступу: <https://issuu.com/407053/docs/1-68>
3. Методичні рекомендації до вивчення особливостей інтелектуального дефекту у дітей з церебральним паралічем (1996). Укл. М. В. Рождественська. (40 с.) К.: ІЗМН.
4. Рождественская М. В. (1990) Методические указания по изучению раздела курса «Основы анатомии и патологии нервной системы» для студентов заочного отделения. К.
5. Рождественська М. В., Руденко Л. М. (2009) Клінічні особливості ДЦП. *Навчальний посібник*. (80 с.). Вінниця: Вінницька обласна друкарня, Книга-Вега.
6. Рождественская М. В. (1980) К вопросу об изучении патологического формирования личности у детей и подростков с церебральным параличом. *Питання дефектології. Республіканський науково-методичний збірник*. Випуск 13. (С. 50-55). К.: Радянська школа.
7. Ханзерук Л. О. М. (2014) В. Рождественська. Внесок викладачів кафедри психокорекційної педагогіки у розвиток історії вітчизняної корекційної освіти: *навчальний посібник*. За редакцією І. П. Колесника, Г. С. Піонтківської. (С. 100-107) К.: НПУ імені М. П. Драгоманова.
8. Ханзерук Л. О., Карпенко О. В. (2013) Науково-практичний досвід М. В. Рождественської в аспекті історико-педагогічного аналізу проблеми навчання і виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату в Україні. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. XXIII в трьох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. (С. 115-121) Кам'янець-Подільський: Медобори.